

Tekst: Jolanda den Hartog-Kok

Kinderen van ouders met een licht verstandelijke beperking

Deze leerlingen willen gezien worden

Op elke school zitten kinderen van ouders met een licht verstandelijke beperking. Hoe signaleer je deze kinderen? En wat hebben zij nodig van leraren en begeleiders? Jolanda den Hartog-Kok – van Sien, de belangenvereniging rondom mensen met een verstandelijke beperking – geeft advies.

In Nederland wonen ongeveer een miljoen volwassenen met een licht verstandelijke beperking (LVB, kenniscentrumlvb.nl/over-lvb/). Dat is een schatting, want mensen met een LVb staan nergens geregistreerd en zijn lang niet altijd gediagnosticeerd. Dit maakt het lastig te achterhalen hoeveel (normaal begaafde) kinderen er wonen in een gezin met een of twee ouders met zo'n verstandelijke beperking. Naar verwachting zijn het er duizenden (tinyurl.com/kinderenVBO, klik op 'prevalentie!'). Op iedere school zitten dus wel normaal begaafde kinderen van verstandelijk beperkte ouders (KVBO'ers). Vaak worden ze niet gesignaleerd, omdat zij geen probleemgedrag laten zien. Waar hun ouders soms wel begeleiding krijgen, vallen deze kinderen tussen wal en schip, omdat zij ogenschijnlijk geen hulpvraag hebben. Daarnaast signaleert Belangenvereniging Sien (zie kader op pagina 40) dat zowel op scholen als bij hulpverleners grote handelingsverlegenheid bestaat.

Handen vol

Er wordt gesproken van een licht verstandelijke beperking wanneer mensen een IQ hebben tussen de

50 en 70 of een IQ tussen 70 en 85 met daarnaast (ernstige) bijkomende problematiek (tinyurl.com/cijfersLVB). Dat komt neer op het ontwikkelingsniveau van een kind van zeven tot twaalf jaar.

Mensen met een licht verstandelijke beperking zijn lang niet altijd gediagnosticeerd

Ouders met zo'n beperking hebben vaak hun handen vol aan huishouden, financiën en werk. Het opvoeden van kinderen, aansluiten bij wat zij nodig hebben in de verschillende levensfasen, is heel ingewikkeld voor hen. Zij hebben er vaak moeite mee zich te verplaatsen in anderen. Dit heeft grote impact op hun kinderen. In deze gezinnen is er vaak sprake van stress en onveiligheid. Kinderen voelen onbewust aan dat zij de ouders 'voorbij groeien' en nemen veel verantwoordelijkheden en taken op zich. Hierdoor komen ze onvoldoende toe aan de eigen ontwikkeling. Op latere leeftijd kan dit leiden tot onzekerheid, moeite met het aangeven van grenzen en met het maken van keuzes.

Niet in beeld

Het Trimbos-instituut interviewde, samen met de Denktank KVBO van Sien (tinyurl.com/KVBObehoefte), volwassen KVBO'ers en professionals uit zorg en onderwijs. Het blijkt dat normaal begaafde kinderen van ouders met een licht verstandelijke beperking vaak niet opgemerkt worden. Dit komt onder meer doordat de beperking van hun ouders niet herkend wordt. Redenen die genoemd worden, zijn onder andere dat de ouders oppervlakkig gezien prima functioneren. Bovendien erkennen zij vaak hun eigen beperking niet. Daarnaast kunnen schaamte en angst dat het kind uit huis geplaatst wordt een rol spelen. Hierdoor houden ouders anderen soms op afstand. Ook als wél gezien wordt dat ouders een beperking hebben, bijvoorbeeld tijdens de zwangerschap of op het consultatiebureau, gebeurt er dikwijls niets en wordt er geen zorgmelding afgegeven bij een hulpverleningsinstantie. Een gemiste kans, want hierdoor krijgen kinderen van deze ouders niet al vanaf jonge leeftijd structureel ondersteuning.

Het kind neemt veel verantwoordelijkheden en taken op zich

De kinderen zelf geven vaak evenmin aan dat er sprake is van problematiek. Volwassen KVBO'ers vertellen dat zij zich als kind niet bewust waren van de beperking van hun ouder(s). Zij voelden meestal wel dat er iets aan de hand was thuis, maar konden er geen woorden aan geven. Daarnaast speelde loyaliteit een grote rol: ze wilden niet negatief spreken over hun ouder(s). Ook dachten kinderen soms dat de situatie aan hen lag en hadden ze last van schuld- en schaamtegevoelens. Bovendien wisten ze ook niet hoe ze om hulp konden vragen. Veel KVBO'ers nemen een ouderrol op zich en gaan zorgen voor hun ouders en eventuele broertjes en zusjes. Ze zijn er meesters in om te doen alsof het allemaal goed gaat en maken zich 'onzichtbaar' op school. Volwassen KVBO'ers geven echter aan dat zij als kind wel degelijk gezien hadden willen worden. Ook hadden ze behoefte aan informatie over de beperking van hun ouders, aan psycho-educatie (over wat de beperking van hun ouders emotioneel voor hen betekende) en aan lotgenotencontact. Verder gaven ze aan dat ze graag hulp hadden gewild, bijvoorbeeld bij het huiswerk maken, en sociaal-emotionele ondersteuning.

De rol van onderwijsprofessionals

Een normaal begaafde KVBO'er die nog niet op de radar is bij een zorgorganisatie, zal vanaf een leeftijd van vier jaar ook niet snel meer opgemerkt worden door een zorgprofessional. Des te belangrijker de rol van onderwijsinstellingen bij het signaleren van deze

kinderen en ouders. Het is cruciaal dat ook onderwijsprofessionals in staat zijn om KVBO'ers te herkennen en vervolgens weten hoe zij moeten handelen. Eerst zal er echter bewustwording gecreëerd moeten worden. Onderwijsprofessionals moeten gaan beseffen dat deze kinderen – en hun ouders – op elke school aanwezig zijn. En dat deze leerlingen écht hulp en aandacht nodig hebben.

Zicht krijgen op ouders

Scholen hebben ouders met een LVB niet altijd in het vizier, omdat deze ouders bijvoorbeeld hun kind niet komen brengen, weinig aanwezig zijn bij (vrijwillige) activiteiten in de klas en soms niet naar ouderavonden komen, zo blijkt uit het Trimbos-onderzoek. Bij Sien vinden we het belangrijk dat hier verandering in komt. Zo zou er tijdens de intakeprocedure al gevraagd kunnen worden naar het opleidingsniveau van ouders. Bovendien zouden onderwijsprofessionals alerter kunnen zijn op signalen die mogelijk wijzen op een LVB, bijvoorbeeld dat ouders niet goed kunnen lezen en/of vragen niet goed begrijpen. Het signaleren van een LVB is echter niet zo eenvoudig, omdat een verstandelijke beperking doorgaans aan de buitenkant niet zichtbaar is en deze ouders verbaal sterk kunnen zijn. De *Signalenkaart* van het Kenniscentrum LVB kan behulpzaam zijn bij het herkennen van een LVB (zie: kenniscentrumlvb.nl/product/signalenkaart-lvb/).

Het verhaal van Esther

Esther (nu 37 jaar) is geboren als enig kind in een gezin met een vader en moeder. Al vroeg kwamen Esther en haar moeder er alleen voor te staan, omdat Esthers vader overleed. Haar moeder heeft een verstandelijke beperking. Op school had Esther geen vrienden. Wel presteerde ze naar verhouding goed. In haar klas zaten veel kinderen met problemen. 'Zij schreeuwden om hulp. Ik had ook een hulpvraag, maar ik heb hem nooit benoemd. Ik heb hem in stilte geschreeuwd.' School wist niet van haar thuissituatie. Het had Esther geholpen als de leraren meer naar haar hadden omgekeken en door hadden gevraagd hoe het met haar ging. 'Ik had de allergrootste hulpvraag, maar niemand heeft mij gehoord.'
(Naar: Grootelaar et al., 2021.)

Het verhaal van Bas

Bas groeide op met ouders met een verstandelijke beperking. De situatie thuis beschrijft hij als chaotisch. Er werden geen grenzen gesteld. Deze ongeordende omgeving gaf Bas een onveilig gevoel. Maar het voelde thuis óók als een soort luilekkerland. Bas: 'Geen regels, geen gezeik over huiswerk.' Bas haalde op de basisschool geen hoge cijfers, maar ging wel elk jaar over. Hij wilde niet te veel opvallen en was stil in de groep. Zorgprofessionals waren er niet in zijn leven. 'De enige mensen die ik dagelijks zag, waren mijn leraren. Zij moeten hebben gezien dat ik steeds dezelfde kleren aan had en stonk.' Bas was ook emotioneel geprikkeld, hij liep op zijn tandvlees. De leraren vroegen niet door hoe het met hem ging. 'Daar ben ik het meest pissig over.' Bas snapt dat het moeilijk kan zijn voor leraren om over de thuissituatie in gesprek te gaan met een kind. Toch had het hem geholpen als leraren een huisbezoek hadden afgelegd. Dan hadden ze gezien in welke omgeving hij opgroeide. 'Dat was misschien een breekijzer geweest voor een gesprek over hoe het met me ging.' Na de basisschool ging Bas naar het vmbo. Dat je ook naar havo of vwo kon, wist hij niet. 'Ik had geen idee hoe het schoolsysteem werkte. Het is ook niet iets waar je ouders over mee kunnen denken.' (Naar: Grootelaar et al., 2021.)

Ook het stellen van goede en concrete vragen is van groot belang. Voorbeelden zijn: Hoe heeft u zelf uw schooltijd ervaren? Vindt uw kind het leuk of juist spannend om naar de basisschool te gaan? Wat vindt uw kind leuk om te doen? Waar is uw kind goed in en wat vindt hij of zij lastig? Deze ouders hebben vaak moeite met complexe vragen, dus check of de vraag goed is begrepen en let ook op non-verbale signalen. Probeer tijdens het gesprek met ouders de juiste toon te vinden en rekening te houden met mogelijk wantrouwen of met angst. Het zou ook goed zijn, als alle scholen het huisbezoek in ere herstellen. Zo krijgen onderwijsprofessionals meer zicht op gezinssituaties.

Zicht krijgen op kinderen

Vanuit de verhalen van ervaringsdeskundigen bij Sien weten we dat het enorm belangrijk is dat er aandacht is voor signalen die erop kunnen wijzen dat er iets niet goed gaat. Denk aan: Heeft de leerling 's ochtends ontbijt gehad? Krijgt het kind lunch mee naar school, draagt het schone kleren? Vaak merken professionals op school wel dat er 'iets' aan de hand is, maar zij vinden het lastig om vragen te stellen.

Het (laten) inschakelen van hulp voor het gezin is essentieel

Leraren en begeleiders die aandacht hebben voor het kind, soms alleen door een kopje thee na de les, zijn van groot belang. Ook vinden leerlingen het prettig als de onderwijsprofessional gewone vragen aan ze stelt, over het leven van alledag. Wanneer maak je huiswerk? Waar zit je dan? Wie vraag je om hulp? Wat vind jij leuk om te doen? Kan dat thuis? Als jij een wens mag doen, wat wens je dan? Deze vragen laten het kind merken dat het werkelijk 'gezien' wordt.

Aan de slag met de signalen

Zijn er signalen die erop wijzen dat een ouder van een leerling mogelijk een licht verstandelijke beperking heeft? Bespreek deze dan in een collegiaal overleg. Hoe kan de school het kind passende steun bieden? Enkele tips. Let erop dat dit kind niet gestigmatiseerd wordt. En dat het 'op waarde wordt geschat', zodat het zich goed kan ontwikkelen. Nog te vaak geven volwassen KVBO'ers aan dat ze vroeger ten onrechte

Over Sien en de werkgroep KVBO

Sien (sien.nl) is een belangenvereniging rondom mensen met een verstandelijke beperking. Sien geeft informatie, organiseert bijeenkomsten en beïnvloedt beleidsmakers. Met de werkgroep Kinderen van Verstandelijk Beperkte Ouders (KVBO) vraagt Sien aandacht voor normaal begaafde kinderen die opgroeien bij ouders met een licht verstandelijke beperking. Leden van de werkgroep (volwassen KVBO'ers) geven onder meer presentaties en workshops op scholen, over het perspectief van het kind. Belangstelling? Mail naar info@sien.nl.

In de webshop van Sien (sien.nl/webwinkel.html) is het kinderboek *Kijk mij eens* te vinden, van Hanneke de Jonge. Het gaat over Naomi, die een verstandelijk beperkte moeder heeft, en is bedoeld voor kinderen van acht tot tien jaar.

in het 'laagste leesgroepje' zaten. Het vooroordeel dat laagopgeleide ouders kinderen hebben die cognitief niet zoveel aankunnen, is blijkbaar groot.

Extra steun bij het huiswerk kan eraan bijdragen dat deze leerlingen zich goed kunnen ontwikkelen. Verder is het (laten) inschakelen van hulp voor het gezin essentieel. Passende zorg voor ouders 'ontzorgt' immers hun kinderen. Bij zorgen over veiligheid in de thuissituatie moeten deze besproken worden met een aandachtsfunctionaris kindermishandeling van de school, een jeugdarts (van het CJG) of Veilig Thuis om met elkaar te regelen dat er goede zorg is voor ouders en kind.

Wensen voor de toekomst

Het zou goed zijn, als er trainingen ontwikkeld zouden worden voor onderwijsprofessionals waarin ze leren hoe je KVBO'ers signaleert en ondersteunt en hoe je in gesprek gaat met zowel kind als ouders. Daarnaast zou het mooi zijn als er richtlijnen en protocollen zouden komen voor scholen voor het ondersteunen van KVBO'ers. En natuurlijk zou het helpen als er binnen de school

iemand is (een intern begeleider, zorgcoördinator of leraar) die zich in KVBO gespecialiseerd heeft.

Wees je bewust van de 'stille' signalen die KVBO'ers afgeven

Samenvattend

Op iedere school zitten normaal begaafde kinderen van ouders met een licht verstandelijke beperking. Dikwijls zijn deze kinderen niet in beeld, noch op school, noch bij de hulpverlening. Het is enorm belangrijk dat juist leraren, intern begeleiders en zorgcoördinatoren – die deze kinderen immers elke dag zien – zich bewust worden van de 'stille' signalen die KVBO'ers afgeven. En dat zij deze kinderen vervolgens aandacht, erkenning en steun bieden. Maar uiteindelijk start het met één simpele vraag die iedereen kan stellen: 'Hoe gaat het met jou?'

De literatuurlijst bij dit artikel vind je in de materialenbank op lbbo.nl.

Jolanda den Hartog-Kok

Jolanda den Hartog-Kok is sinds 2006 consulent bij belangenvereniging Sien en geeft informatie en advies over (wettelijke) regelingen in de zorg. Vanaf 2010 is zij voorzitter van de werkgroep KVBO. Deze zet zich ervoor in dat normaal begaafde kinderen van ouders met een verstandelijke beperking echt ge(z)Sien worden.